

ISMO BJÖRN

Itä-Suomen yliopisto, Karjalan tutkimuslaitos

Pertti Rannikko: Maaseutututkimus kaipaa sitoutumista ja särmää

Maaseutututkijoiden yhteisö kumarsi kymmenen vuotta sitten syvään tuolloin viisikymmentä vuotta täyttäneelle sankarilleen, professori Pertti Rannikolle, ja Maaseudun Uusi Aika omisti numeronsa 3/2002 Suomen maaseutututkimuksen monumentille. Maaseutututkijatapaamisia värittivät Itä-Suomen (Rannikko) ja Länsi-Suomen (Katajamäki) sekä kolmannen turkulaisen Eero Usitalon sananvaihdot ja äänenpainot. Nyt ovat miesten areenat vaihtuneet ja äänet kovenevat toisilla foorumeilla.

Onko kansalaisaktivisti ja maaseutukeskustelija Rannikko tässä suhteessa rauhoittunut vai onko maaseutututkijayhteisö kääntynyt sisäänpäin?

– Molempiin kysymyksiin, siis sekä omaan rauhoittumiseeni että maaseutututkijayhteisön sisäänpäin kääntymiseen, voi vastata myönteisesti. Maaseutututkimuksen terä on tylsistynyt. Meillä ei ole enää samalla tavalla selkeää sanottavaa ja sanomisen paloa kuin 1990-luvulla. Maaseutututkijayhteisö on liian yksimielinen ja hyvätapainen. Sidokset maaseudun kehittämistyöhön ja sen val-

litseviin oppeihin ovat olleet vankat. Kriittistä ja pidäkkeetöntä tutkimusta ja keskustelua on aivan liian vähän. Eivät edes maaseutuprofessorit ole saaneet liikkeelle uudenlaista perustutkimusta ja jäsenneltyjä kokonaishahmotelmia suomalaisen maaseudun nykytilasta. Vaikka en kaipaakaan 1980-luvun katkeraa vastakkainasettelua, voisivat maaseutututkijat esittää rohkeammin erilaisia ja keskenään kiisteleviä näkemyksiä ja tulkintoja.

Haastat mielelläsi toiset suulliseen debattiin etenkin, jos tuo toinen edustaa jotain suurta instituutiota. Kenet haastaisit tänään? Miksi?

– Voisin haastaa tavalliset maaseudun kehittäjät, jotka toimivat paikallisissa kehittämishankkeissa ja Leader-ryhmissä. Kun keväällä esitarkastin Kaisu Kumpulaisen kylätoimintaa käsittelevän väitöskirjan, rupesin miettimään omia tekemisiäni kyläaktivistina. Olin aikoinaan sekä Joensuun seudun Leader-yhdistyksen että Kiihtelysvaaran eteläiset kylät ry:n perustajajäsen ja puheenjohtaja. Toimintaamme voitaisiin jälkiviisaasti analysoida paitsi omien pyrkimystemme toteuttamisena myös 1990-luvulla vallinneiden uusliberaalien arvojen levittämisenä. Projektiyhteiskunnan voimistuminen nivoutui läheisesti pyrkimyksiin siirtää



KUVA 1. Pertti Rannikko (vas.) Repolan kyläjuhlissa Anatoli Nuijan seurassa. Kuva Raimo Määttä

vastuuta julkiselta sektorilta yksilöille ja yhteisöille itselleen. Ulkopuolisen rahoituksen turvin meitä kannustettiin omaksumaan uusia käytäntöjä. Samalla kun me kehitimme kyliämme, me myös siirsimme paikallistasolle ylhäältä annettuja arvoja ja asenteita. Kun juhlimme omaa onnistumistamme, levitimme helposti ajatusta, että joidenkin kylien menestymättömyys on niiden oman passiivisuuden syytä, vaikka yleensä taustalla olivat isommat rakenteelliset tekijät. Nykyinen kilpailuhysteria ei vastaa monenkaan ihmisen todellisia arvoja, vaikka meidät on saatu toimimaan sen mukaisesti. Miten me voisimme paikallisessa kehittämisessä paremmin toteuttaa itse tärkeinä pitämiämme tavoitteita ja toimia omien arvojemme mukaisesti?

Tutkimus- ja opetustyössä sinut tunnetaan monitieteisyyden ja tieteidenvälisyyden puolesta-puhujana ja käytännön toimijana. Olet pyrkinyt kytkemään ympäristönäkökohdat maaseudun kehittämiseen. Missä koet onnistuneesi?

– Joensuuhun on parina viime vuosikymmenenä

kehittynyt monipuolista yhteiskuntatieteellistä ympäristötutkimusta, jossa syrjäisten maaseutualueiden luonnonkäytön kysymykset ovat olleet keskeisiä. Meillä on vuosien varrella ollut lukuisia tutkimushankkeita, joissa ympäristöpolitiikan, sosiologian, maantieteen, biologian, metsätieteen, oikeustieteen, historian ja kulttuuritutkimuksen edustajat ovat tehneet yhteistyötä. Olemme yrittäneet selvittää, miten paikallisella tasolla huolehditaan samanaikaisesti sekä luonnosta että ihmisen toimeentulosta. Uskoakseni olemme onnistuneet lisäämään ymmärrystä siitä, mitä kestävä kehityksen sosiaalinen ulottuvuus merkitsee syrjäisillä maaseutualueilla. Toivon mukaan olemme osanneet havainnollistaa sitä, mitä kestävä kehityksen strategiat ja ylevät puheet ympäristöpoliittisesta oikeudenmukaisuudesta arjisella tasolla voivat merkitä.

Sinussa yhdistyy kaksi Suomea, eteläsuomalainen teollisuusyhteisö Parainen, joka kaiken lisäksi on osin ruotsinkielinen, ja pohjoiskarjalai-

nen syrjäseutu. Olet kotonasi kaikkialla. Tutkijaurasi alkoi kaupunki- ja muuttotutkimuksista, josta jatkoit metsään ja yhä syvenmälle korpeen, palasit kylään ja ryhdyit tutkimustyön ohella kehittämään suomalaista eurooppalaistuvaa maaseutua. Leader-toiminnan jälkeen löysit eläimet, mutta sitten yllätit monet kiinnittämällä huomiosi Repolaan. Tutkimusotteesi on ollut aineistolähtöinen. Olet onnistunut luomaan useita osuvia käsitteitä, joita tänään käytetään ahkerasti suomalaisessa maaseutukustelussa. Yksi sellainen on pistäytymismaaseutu. Teorian sijaan olet pyrkinyt tekemään pikemmin teoreettisesti jäsenytenit kuvauksia. Peräänkuulutat ennakkoluulottomuutta ja luovuutta. Olet pyrkinyt työssäsi ensin hahmottamaan ja sitten aktivoimaan ne toimijat, jotka vahvimmin vaikuttavat maaseudun ja ympäristön tilaan. Mitä näet tämän hetken haasteina?

– Itä- ja Pohjois-Suomessa maaseutuympäristön tilaan vaikuttaa juuri nyt ratkaisevimmin raaka-ainetalouden uusnousu. Maailma ei näytäkään olevan siirtymässä ympäristöystävälliseen biotalouteen vaan kohti raaka-ainetaloutta, jossa kilpailu uusituvista ja uusiutumattomista luonnonvaroista kiihtyy. Metsistä, soilta ja pelloilta otetaan yhä enemmän raaka-ainetta energiatuotantoon. Uusia kaivoksia perustetaan kiihtyvää tahtia. Teollistumisen kiivaimpana kautena luonnonvarojen käyttö toi työtä ja toimeentuloa, toisin kuin nyt, jolloin suurin osa hyödystä uhkaa luisua kansainvälisille suuryrityksille ja muille ulkopuolisille. Nykyteknologialla luonnonvarat käytetään nopeasti ja työvoimastakin osa tulee muualta, mutta haitat jäävät

aina paikallistasolla kannettaviksi, ja ne eivät yleensä loppu, vaikka tuotanto loppuisi. Usein ne huonontavat paikallista luontoa ja ihmisten elinympäristöä sekä rajoittavat kestävämpien elinkeinojen, kuten matkailun ja harrastepalvelujen kehittämistä. Siksi tulisi syvällisesti pohtia, kannattaako luonnonvaroja luovuttaa ulkopuolisten lyhytaikaiseen käyttöön vai pitäisikö luonnon käyttöä arvioida pitemmällä tähtäimellä. Millaisena näemme asuinalueemme 20–30 vuoden päästä, mitä haluamme ja pidämme realistisena? Onko visiomme lähempänä raaka-aineiden tuotanto-alueita vai luonnonläheistä asuin- ja matkailualueita?

Mihin suuntaan maaseutututkimusta on mielestäsi vietävä? Millaisia uusia avauksia on tehtävä ja kenen kanssa on toimittava?

– Tietenkin maaseutututkimusta voi viedä moniin suuntiin, sillä erilaisuutta pitää sietää ja jopa arvostaa. Yksi suuri kokonaisuus olisi selvittää kunnonla suomalaisen maaseudun kokonaistila. Tilastolukuja esitetään kyllä koko ajan, mutta ne ovat vain pikaisia kuvailuja, jotka eivät kerro syvällisemmin siitä, mitä maaseudulle on tapahtumassa. Tutkimuksen pitäisi olla teoreettisesti informoitua, mutta on varottava akateemista abstraktia empirismää, jossa selvitetään hyvin teoreettisia hypoteeseja. Tutkimuksen ei pitäisi rajoittua vain maaseudulla asuvaan väestöön tai siellä harjoitettuihin elinkeinoihin vaan kaikkeen mahdolliseen, mitä maaseudulla tapahtuu, siis myös esimerkiksi vapaa-ajan asumiseen, virkistytymiseen ja luonnon-suojeluun. Kokonaisuuden hahmottamiseen tarvitaan sekä laajoja kokonaisuuksia koskevia tilastolukuja että intensiivisiä paikallistutkimuksia.



KUVA 2. Kohtaaminen moskovalaisten luontomatkaileijoiden kanssa Repolan Haukkasaassa.
Kuva Eero Vatanen

Tällainen tutkimuskokonaisuus pitäisi toteuttaa enemmän talkoohengellä kuin suurella ulkopuolisella rahoituksella. Maaseutututkijayhteisö voisi esimerkiksi Maaseudun uusi aika -yhdistyksen alaisuudessa laatia viiden vuoden Suomalaisen maaseudun tila -tutkimusohjelman, jota vietäisiin joka vuosi maaseutututkijataapaamisten yleisesitelmässä ja työryhmissä eteenpäin. Ehkä maaseutututkijataapaamisiinkin saataisiin näin uutta aktiivisuutta. Jollekin isompia aineistoja vaativalle osateemalle voisi joku pienempi porukka hankkia rahoitustakin. Tärkeää olisi, että tutkimusohjelmaan sitouduttaisiin ja sen toteuttaminen jatkuisi rahoituksesta riippumatta.

Syytit aikoinaan suomalaista maaseutututkimusta maaseudun romantisoinnista. Näkemysesesi mukaan tutkimus oli yksipuolista, sillä

se ei ottanut huomioon edes paikallisia olosuhteita yhteiskuntakehityksen vaiheista puhumattakaan. Kriittikisi kohdistui erityisesti kylätoimintaan ja sille hahmotettuihin mahdollisuuksiin maaseudun kehittäjänä. Sinua itseäsi on syytetty maaseuturomantikoksi, joka rakastaa tarinoita ja vanhoja ihmisiä. Arvostelijoiden mukaan pyrit käyttämään paikallista ääntä paikattomuuden aikana. Kirjoitat mielelläsi myös yhteisöllisyydestä. Mitä vastaat?

– Kun 30 vuotta sitten aloitin kylätutkimusten tekemisen Sivakka–Rasimäki-tutkimusryhmässä, oli keskeisenä lähtökohtanamme ajatus, että kylä on osa laajempaa yhteiskuntaa, johon yhteydet jatkuvasti vain tiivistyivät. Halusimme tutkia sitä, miten yhteiskunta näkyy kylän väestön kohtaloissa. Kritisoiimme silloista tutkimuksen valtavirtaa, toi-



KUVA 3. Kotona Kiihtelysvaarassa viime kesänä vasemmalta Anni, naapuri Minna Koski, Leena, Pertti, Sanni, Mari ja tämän poikaystävä Atte Käyhkö. Kuva Yrjö Markkanen

mintasuuntautunutta kylätutkimusta, siitä, että se yliarvioi kylän sisäisten kehitysheitojen merkitystä ja aliarvioi ulkoisia ehtoja. Tämä ei tarkoita sitä, että paikkaa ja paikallisia oloja ei pitäisi puolustaa. Me emme elä missään paikattomassa yhteiskunnassa, sillä meidän arkemme organisoituu paljolti paikallisesti. Asumme ja toimimme kylissä, kunnissa, seutukunnissa ja maakunnissa, joissa asuvien kanssa käytämme samoja palveluja ja toimimme samoissa yhdistyksissä. Kun paikallisia instituutioitamme, kouluja ja terveysasemia uhataan, puolustamme niitä ärhäkkäästi. Ei tässä arjen sujumuuden puolustamisessa ole mitään romantiikkaa. Eikä siinäkään, että kehitämme omaa elinympäristöämme yhteistyössä muiden alueella asuvien kanssa. Myönnän kyllä, että yksityishenkilönä saatan välillä olla maaseuturomantikko, mutta tutkimusteoksissani olen ankara ja ankea realisti.

Sinua on myös moitittu siitä, että kirjoitat lähinnä suomeksi. Monien tutkijakollegoiden mielestä sinulla olisi annettavaa myös kansainväliselle tiedeyhteisölle. Miten perustelet valintaasi kielen ja julkaisufoorumien suhteen?

– On toki tunnustettava, että yhtenä syynä suomeksi kirjoittamiseen ovat kielitaidottomuus ja laiskuus. Sukumme lahjattomuuteen en ole kehdannut enää vedota sen jälkeen, kun vanhin tytär sai englanniksi kirjoittamastaan sosiologian gradusta erinomaisen arvosanan. Mutta voidaan suomeksi kirjoittamista perustella muullakin kuin mukavuuden halulla. Kansainvälisissä tiedejournaaleissa tutkimus pitää suunnata kapeisiin tieteen erityiskysymyksiin, joiden pohtiminen ei juuri palvele suomalaisen yhteiskunnan ongelmien ratkaisemisessa. Empiria pitää tyypistää niin

ohueksi ja yleiseksi, että siinä voidaan lähinnä vain toistaa yleisiä latteuksia, sillä syvällisempi kuvaus ja analyysi eivät mahdu mukaan tai eivät aukea ulkomaalaisille. Valtavasti energiaa menee rituaalistiseen, muotiteorioihin ja alan guruihin viittaamiseen. 60-vuotiaan professorin ei kannata käyttää edessä olevia vähäisiä työvuosiaan tällaiseen turhanpäiväiseen höyläämiseen vain sen vuoksi, että rehtorin toive päästä jollain hassulla listalla 200 huippuyliopiston joukkoon toteutuisi. Ei se ole aina viisasta nuoremmillekaan tutkijoille, joita nyt suunnataan yksipuolisesti julkaisemaan vain englannin kielellä. Edessä voi olla tilanne, jossa veronmaksajat ja päätöksentekijät eivät halua enää rahoittaa entiseen tapaan yliopistolaitosta, joka kopeasti laiminlyö yhteiskunnallisen tehtävänsä.

Tutkimuksistasi on luettavissa alueiden ja keskushallinnon suhteita käsittelevä jatkumo. Mikä on tämänhetkinen näkökantasi kuntaliitoksin ja erilaisiin aluehallintomalleihin?

– Oma asuinkuntani Kiihtelysvaara liitettiin vuonna 2005 Joensuuhun, ja olin silloin mukana vastustamassa liitosta. Ei minun ole tarvinnut kriittistä kantaani tähän liitokseen muuttaa, sillä alueemme lähipalvelut ovat romahtaneet nopeammin kuin silloin osasimme edes pelätä. Sen verran olen kyllä oppinut, että ymmärrän, että terveyspalvelujen järjestämiseen nämä parin tuhannen asukkaan kunnat ovat liian pieniä. Sen sijaan koulujen ja päivähoidon tapaiset palvelut osataan järjestää parhaiten pienissä kunnissa, jotka myös turvaavat parhaiten lähipalvelujen säilymisen. Nykyisiä kuntia ei pitäisi lakkauttaa, vaan niiden toiminta voisi

kuntaliitoksen jälkeen jatkua omalla budjetilla tiettyjen peruspalvelujen järjestämisessä ja paikallisessa kehittämisessä. Parasta olisi luopua kokonaan suuresta kuntareformista ja siirtää vain sosiaali- ja terveyspalvelut suuremmille yksiköille.

Olit Maaseudun uusi aika -lehden ensimmäinen päätoimittaja, lehden perustaja ja samalla keskeinen vaikuttaja sen suuntauksissa. Ensi vuonna ilmestyy juhlanumero, jonka tekemiseen osallistut. Miten lehti on vastannut tarkoitustaan? Mitä siltä tässä tilanteessa odotetaan?

– Kun lehti 20 vuotta sitten perustettiin, oli tarve löytää julkaisu- ja keskustelukanava kovassa kasvussa olevalle maaseutututkimukselle. Eri tahot tekivät aloitteita omasta lehdestä, mutta kun muut eivät päässeet jatkua pidemmälle, päätimme Joensuussa julkaista syksyllä 1993 maaseutututkimuksen vuosikirjan. Ei mennyt kuin pari viikkoa sen ilmestymisestä, niin Risto Matti Niemi Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmästä lensi Joensuuhun ja ajettuaan taksilla ympäri kaupunkia löysi Karjalan tutkimuslaitokselle Pielisjoen linnaan. Määrätietoisesti hän vaati vuosikirjan muuttamista useamman kerran vuodessa ilmestyväksi lehdeksi ja lupasi YTR:n rahoittavan julkaisemisen. Aluksi lehti ilmestyi kaksi kertaa vuodessa ja vuodesta 1999 lähtien kolme. Täytyy tunnustaa, etten lehden perustamisvaiheessa uskonut, että lehti ilmestyy vielä 20 vuoden jälkeen ja on koko ajan kehittynyt ja vankistunut niin sisällöllisesti kuin ulkoisesti. Päätoimittajuuden kierrättämisellä on koko maan maaseutututkijakunta saatu samaistumaan lehteen. Jossain määrin leh-

teä vaivaa akateeminen kuivakkuus ja kaipaisin lisää keskustelua ja kommentointia. Ehkä toimittus voisi yrittää aktivoida sitä pyytämällä joihinkin lehdessä olleisiin juttuihin kommenttikirjoituksia, jolloin keskustelu ajankohtaisista teemoista jatkuisi useammassa numerossa. Muutenkin lehti voisi olla paremmin maaseutupolitiikan ajan hermolla.

Milloin kävit viimeksi Helsingissä?

– Kävin syyskuun alussa, mutta kyseessä oli hyvin poikkeuksellinen perhevierailu Helsinkiin muuttaneen entisen naapurin luokse. Muuten olen viime vuosina käynyt Helsingissä korkeintaan joka toinen vuosi. Lähivuosina tuskin on tarvetta siellä käydä. Sen sijaan käyn useita kertoja vuodessa rajantakaisessa Karjalassa, joka on paljon mielenkiintoisempi paikka kuin Helsinki.

Kysymyksissä asetin sinulle selkeän roolin, ja loin kuvaa tutkijasta, kehittäjästä ja maaseutokeskustelijasta nimeltä Pertti Rannikko. Oliko valinta oikea? Millainen on ihminen nimeltä Pertti Rannikko?

– No, nämä tekemäsi kysymykset olivat tietenkin yksi näkökulma asiaan ja yhtä oikea kuin joku toinen. Ihminenhan muuttuu koko ajan, ja jos tämän ihmisenä olemisen tässä ja nyt pitäisi kiteyttää niin

vastaisin, että olen ennen aikojaan vanhentunut 60-vuotias mies, mutta onneksi vielä elossa. Vanheneminen näkyy paitsi kaiken maailman vaivoina ja ruumiinosien vajavaisena toimintana myös era-koitumisena ja ihmisarkuutena. Vaatii suuria henkisiä ponnistuksia lähteä kerran kaksi viikossa täältä Kiihtelysvaaran syrjäkulmelta Joensuuhun yliopistolle. Olen ollut neljä vuotta osa-aikaeläkkeellä ja kaikkein mieluummin tekisin etätöitä kotona ja nyhraisin näitä arveluttavia suomenkielisiä tekstejä, jotka näyttävät olevan muuttumassa entistä enemmän autoetnografioiksi, joku sanoisi varmaan itsekeskeisiksi ja sisäänpäin kääntyneiksi. Harrastuksetkin muuttuvat ikääntymisen myötä. Viime vuosien pääharrastuksia ovat olleet polttopuiden teko ja Venäjän puolella rajaa sijaitseva Repola. Viime kesänä teimme 30- ja 50-senttisiä halkoja yhteensä noin 40 pinokuutiota. Repola-seuran puheenjohtajana toimitan neljä jäsenlehteä vuodessa. Eniten iloa minulle tuottaa se, kun tyttäret tulevat käymään.